

Book Review: Socrates' Flies: Politics, Justice and the State**Yazar / Author**Gülseren TAŞ

Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Lisans Öğrencisi
Muş Alparslan University, Faculty of Economics and
Administrative Sciences, Department of Public
Administration, Undergraduate Student,
<http://orcid.org/0009-0004-8043-9298>.

e-posta: tasgulseren34@gmail.com

(Sorumlu Yazar/Corresponding author: Gülseren Taş)

Makale Bilgileri/Article Information

Tür-Type: Kitap İncelemesi-Book Review

Geliş tarihi-Date of submission: 16. 04. 2025

Kabul tarihi-Date of acceptance: 20. 04. 2025

Yayın tarihi-Date of publication: 29. 05. 2025

Hakemlik-ReviewHakem sayısı-Reviewers: İki Dış Hakem-Two
ExternalDeğerlendirme-Rewiev: Çift Taraflı Kör Hakemlik-
Double-blind**Etik/Ethics**Etik beyan- Ethical statement: Bu çalışmanın
hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Benzerlik taraması- Plagiarism checks

Yapıldı-İntihal.net-Yes-İntihal.net

Çıkar çatışması-Conflict of interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

The Author(s) declare(s) that there is no conflict of
interest**Finansman-Grant Support**Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek
alınmamıştır.

No funds, grants, or other support was received.

Lisans- License

CC BY-NC 4.0

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>**Atıf- Citation (Chiago)**

Taş (Gülseren). "Kitap İncelemesi: Sokrates'in
Sinekleri: Siyaset, Adalet ve Devlet". *Anadolu
Mecmuası* 4, sy. 9 (Mayıs 2025): 72-79.

Abstract

In this book, Yusuf Çifci reveals that Socrates deeply affected the understanding of philosophy of the period in which he lived. When the book is analysed in its entirety, it is seen that Socrates transformed the matter-based philosophy of that period and developed a spirit-based philosophy. While all philosophers of his time explained existence in terms of substances such as fire, air, water, and earth, Socrates pointed to the Godly spirit as the first source of existence and realised a revolution of the spirit. According to Socrates, the human being should be at the centre of philosophy, and knowledge should not be used as a means of making money as the sophists did. For Socrates, knowledge brings goodness, freedom, justice, and virtue, while ignorance deprives people of these qualities. What is essential for the virtuous person is not material wealth but spiritual wealth obtained through the knowledge of the essence of being, that is, wisdom. In Socrates' philosophy, it is emphasised in the book that the good can be achieved individually through love, socially through friendship, and politically through justice. This book, with reference to Socrates, states that the religion of the state is justice, and therefore justice must be emphasised for a long-lasting state. In a virtuous social order, merit should be the basis, and an idea should be accepted as true to the extent that it leads people to what is righteous and good, not just because it is defended by the crowds. All these thoughts of Socrates frightened his contemporaries like horseflies frighten horses and led to his death with hemlock poison.

Keywords: Socrates, Politics, Justice, State, Yusuf Çifci.**Kitap İncelemesi: Sokrates'in Sinekleri: Siyaset, Adalet ve Devlet****Öz**

Yusuf Çifci bu kitabında Sokrates'in, yaşadığı dönemin felsefe anlayışını derinden sarstığını ortaya koymaktadır. Kitap tümüyle incelendiğinde Sokrates'in, o dönemin madde temelli felsefe anlayışını dönüştürdüğü ve ruh temelli bir felsefe anlayışı geliştirdiği görülmektedir. Yaşadığı dönemde tüm filozoflar, varlığı; ateş, hava, su ve toprak gibi maddelerle açıklarken, Sokrates varlığın ilk kaynağı olarak Tanrısal ruhu işaret etmiş ve bir ruh devrimi gerçekleştirmiştir. Sokrates'e göre felsefenin merkezinde insan olmalı ve bilgi, sofistlerin yaptığı gibi para kazanma aracı olarak kullanılmamalıdır. Sokrates için bilgi insana, iyilik, özgürlük, adalet ve erdem kazandırırken bilgisizlik insanı bu özelliklerden mahrum bırakmaktadır. Erdemli insan için önemli olan maddi zenginlik değil, varlığın özünün bilgisiyle yani bilgelikle elde edilen manevi zenginliktir. Sokrates'in felsefesinde aşk ile bireysel, dostluk ile toplumsal ve adalet ile siyasal anlamda iyiye ulaşılabilceği kitapta vurgulanan önemli hususlardandır. Bu kitap, Sokrates'e atıfla, devletin dininin adalet olduğunu, bu nedenle uzun ömürlü bir devlet için adaletle önem verilmesi gerektiğini aktarmaktadır. Erdemli bir toplumsal düzende ise liyakat esas alınmalı ve bir düşünce, salt kalabalıklar tarafından savunulduğu için değil, erdemli ve iyi olana insanı götürdüğü ölçüde doğru kabul edilmelidir. Sokrates'in tüm bu düşünceleri, at sineklerinin atları ürküttüğü gibi çağdaşlarını ürkütmüş ve baldıran zehriyle öldürülmesine yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sokrates, Siyaset, Adalet, Devlet, Yusuf Çifci.

Giriş

Sokrates'in Sinekleri: Siyaset, Adalet ve Devlet adlı kitap Sokrates'i belirli bir kuramsal çerçeveye kavuşturma girişiminden doğmuştur. Çifci, bu kitapta “Sokrates'in siyaset, adalet ve devlet anlayışına eleştirileri nelerdir?” sorusunun cevaplarını aramaya çalışmaktadır. Bu soru kitabın temel problemidir. Kitapta bu problemin çözümü için Sokrates'in hayatı, metodu ve siyaset, adalet ve de devlet mekanizmasına karşı ileri sürdüğü eleştiriler incelenmekte, Sokrates'in eleştiri metodu olan “at sinekliği” metodu anlatılmaktadır.

Sokrates'in yazılı bir eseri olmadığı için başkalarının onun hakkında yazdıklarından yola çıkılarak Sokrates'in teorize edilmesinin ve Sokrates hakkında inceleme yapılmasının oldukça zor olduğunu belirten Çifci, bu durumun “Sokrates sorunu” olarak literatüre geçtiğini ifade etmektedir. Çifci, bu kitabı yazma amacını, Sokrates'in öğrencisi Platon'un Sokrates için diyaloglardan inşa ettiği türbeyi ziyaret etmek ve ardından Sokrates'i olabildiğince objektif bir şekilde politik açıdan teorize etmek olarak açıklamaktadır. Çifci'ye göre literatürdeki pek çok kaynak Sokrates sorununu çözmek yerine bu sorunu daha da büyütülmüştür. Çünkü Sokrates'i inceleyen kaynakların çoğunda Sokrates tek bir kavram ekseninde incelenmektedir. Bu nedenle Çifci, *Sokrates'in Sinekleri: Siyaset, Adalet ve Devlet* adlı kitabında Sokrates hakkındaki yanlış, taraflı ve bilimsellikten uzak değerlendirmelerden biraz daha bağımsız bir inceleme yaptığını belirtmektedir.¹ Bu nedenle Sokrates'in Sinekleri: Siyaset, Adalet ve Devlet adlı kitap literatüre önemli bir katkı yapmaktadır.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sokrates'in yaşadığı hayatın, anne ve babasının Sokrates'in metodolojisine etkisi, Sokrates'in peygamber olma ihtimali ve Sokrates'in sofist mi yoksa filozof mu olduğu soruşturulmaktadır. İkinci bölümde “Sokratik devrim” yani Sokrates'in metot olarak getirdiği bilgi / erdem ve sayı eşitliği konuları incelenmektedir. Ayrıca Sokrates'in tarihe kazandırmış olduğu tanımlar kuramı ve bu tanımlar kuramından hareket ederek Sokrates felsefesinde önemli bir yeri olan erdem çatısı altındaki aşk, dostluk ve adalet kavramları merkezinde bir inceleme yapılmaktadır. Kitabın üçüncü bölümünde Sokrates'in hayatına ve metoduna paralel olarak Sokrates'in siyasi alana yönelttiği eleştiriler incelenmektedir. Bu bağlamda devlet ve erdem başlığı altında “devletin dini olarak adalet”, toplum ve erdem başlığı altında “toplumsal iş bölümünde liyakat”, siyaset ve erdem başlığı altında “birey” ve “özne olmak”, çoğunluktan kalabalığa geçişin sebebi olarak “bireyin ezilmesi ile Tiranların ortaya çıkması” ve de son olarak “politik linçin gerçekleşmesi” konuları ekseninde bir sorgulama yapılmaktadır.

I

Çifci, kitabın birinci bölümünde Sokrates sorunu, Sokrates'in aile hayatının ve çocukluğunun metodolojisine etkisi, Sokrates'in peygamberliği ve felsefesi ile sophos ve philo-sophos ayırımına dayanarak Sokrates ve Sofistler arasındaki farkları açıklamaktadır. Çifci'ye göre Sokrates hakkında kalem oynatmak oldukça zordur. Bu zorluk literatüre “Sokrates sorunu” olarak geçmiştir. Çünkü Sokrates, kendisinin ardından yazılı hiçbir kaynak bırakmamıştır. Ancak başkalarının yazdıklarından Sokrates hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Aristophanes, Platon, Ksenophon, Aristoteles, Diogenes Laertios ve Cicero'nun eserlerinde Sokrates ismi açık bir şekilde geçmektedir. Ancak bunlardan sadece Aristophanes, Platon ve Ksenophon'un Sokrates ile aynı dönemde yaşadıkları söylenebilir. Platon ve Ksenophon'un Sokrates hakkındaki yazıları olumlu iken Aristophanes'in yazdıkları ise olumsuzdur. Olumlu yazılarda Sokrates “peygamber” seviyesinde bir kişi olarak gösterilirken olumsuz olanlarda bir “şarlatan” (kendi bilgi ve yeteneklerini överek insanları kandıran,

¹ Yusuf Çifci, *Sokrates'in Sinekleri: Siyaset, Adalet ve Devlet* (Bursa: Sayda Yayınları, 2024), 18.

dolandıran kişi) gibi gösterilmiştir. Çifci, Aristophanes'in Sokrates hakkında yazdıklarının uydurma, yanlış anlama ve karalama kampanyasından ibaret olduğunu belirtmektedir.² Aristophanes'in Sokrates düşmanlığı kendisinin aristokrat sınıfından muhafazakâr birisi olması nedeniyle yeni fikirlerden hoşlanmaması nedeniyle olmuş olabilir. Çifci'ye göre Platon'un Sokrates hakkında yazdıkları Sokrates'in fikirlerinin ne olduğunu tam olarak açıklamaya yetmese de Platon'un Sokrates hakkında yazdıkları Sokrates sorununu en aza indirmektedir.

Çifci, Sokrates'in çocukluğunun, ebelik yapan annesinin ve heykeltıraşlık yapan babasının mesleklerinin Sokrates'in yetmiş yıllık hayatına önemli bir etki yaptığını belirtmektedir. Çifci'ye göre Sokrates'in çirkin bir fiziksel yapıya sahip olması da onun hayatında uyguladığı metodu etkilemiş olabilir. Çünkü içinde yaşadığı toplumun estetik anlayışı ile uyumlu olmayan ve bundan dolayı da dışlanan kişiler düşünsel anlamda daha kolay gelişebilmektedir.³

Çifci, Sokrates'in peygamberliği konusunda farklı yaklaşımların olduğundan bahsetmektedir. Özellikle Platon'un diyaloglarında Sokrates'in bir peygamber gibi gösterildiği söylenebilir. Çifci'ye göre Sokrates'in "kendini bilmek" şeklindeki söylemi onun kutsal ile kurduğu ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü Sokrates'e göre akletmenin ilk şartı kendini bilmektir. Çifci, Sokrates'in peygamberliği konusunda ikinci önemli husus olarak Daimon'dan (ruhani durum, ilahi güç) bahsetmektedir. Neredeyse tüm konuşmalarında bu ilahi güce atıf yapan Sokrates, bütün davranış ve eylemlerini bu ilahi güce bağlı olarak gerçekleştirmiştir. Sokrates, kötü bir eyleme kalkıştığında daimon tarafından o eylemi yapmaması konusunda uyarıldığını söylemiştir. Sokrates'in daimonu yaşadığı dönemde Aristophanes tarafından alaya alınsa da⁴ Sokrates'in daimonunun gelecekte haber verdiği Platon'un eserlerinde doğrulanmaktadır. Bu durum Sokrates'in peygamberlere benzer sezgisel bir yaradılıştan olduğunu göstermekte ve bir peygamber olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Çifci, Platon'un diyaloglarında Sokrates'in kendisini "tanrısal görevli" olarak tanımladığını⁵ ancak bu görevin "at sinekliği" olarak nitelendirilmesinin Sokrates'in peygamber olarak değerlendirilmesini engellediğini belirtmektedir. Ancak tüm peygamberler, içinde yaşadıkları toplumda dini kalıpları sarstıkları için olumsuz sıfatlarla anılmış olduklarından at sinekliği Sokrates'in peygamber olma ihtimalini zayıflatmamaktadır.⁶ Sokrates'in, Platon'un diyaloglarında geçen "Tanrı beni felsefe yaparak kendimi ve diğer insanları sorgulamakla görevlendirdiğinde kaçamazdım", "Tanrı beni tüm gün boyunca hiç durmaksızın yanınıza oturup sizleri uyandırmak, doğruları göstermek ve gerektiği zaman da sizleri azarlayabilecek bir at sineği olarak görevlendirdi", "Çünkü sadece Tanrısal olan şeyler değişmeden kalırlar" gibi ifadeleri Sokrates'in "Tanrısal görevli" olarak nitelendirilmesi konusunda önemli örneklerdir.⁷

Çifci'ye göre Sokrates'in kendisini Tanrısal görevli olarak görmesi, başkalarına karşı hoşgörülü tavrı, Tanrı'yı en net bilgi sahibi, sadece en iyi şeylerin nedeni olarak görmesi ve insan ruhunun en temiz parçasından daha temiz ve parlak olarak nitelemesi onun peygamber olma olasılığını güçlendirmektedir.⁸ Diğer taraftan Çifci, Sokrates'in peygamber olma ihtimalini zayıflatın bazı delillerin olduğundan da bahsetmektedir. Çifci'ye göre bu delillerin başında Sokrates'in yaşadığı dönemde eski Yunan'da görülen cinsel alışkanlıklar ve cinsel hayat gelmektedir. Sokrates'in dört büyük kutsal kitaba ve günümüzde kabul edilen cinsel normlara aykırı şekilde eşcinsel ilişki yaşadığına yönelik işaretler, Sokrates'in peygamber olma ihtimalini oldukça zayıflatmaktadır. Ancak Çifci, Sokrates'in net

² Çifci, *Sokrates'in Sinekleri*, 29.

³ Çifci, *Sokrates'in Sinekleri*, 39.

⁴ Aristophanes, *Kuşlar*, çev. A. Erhat ve S. Eyuboğlu, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966), 133.

⁵ Platon, *Sokrates'in Savunması*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 70.

⁶ Çifci, *Sokrates'in Sinekleri*, 48.

⁷ Platon, *Sokrates'in Savunması*, 70.

⁸ Çifci, *Sokrates'in Sinekleri*, 49.

bir şekilde peygamber veya cinsi sapık olarak nitelendirilmesinden ziyade çok yönlü bir Sokrates değerlendirmesi yapılması gerektiğini belirtmektedir.⁹

Sophos ve Philo-Sophos ayırımından hareketle Sokrates ve Sofistler arasındaki farklılıklara dikkat çeken Çifci'ye göre Sokrates'in zamanla olumsuz anlam kazanan sofist tanımına uymadığı Platon'un diyaloglarından anlaşılmaktadır. Sokrates'e göre sofist, çıkar odaklı hareket eden ve bilgiyi paraya çevirerek entelektüel ortamı bozan kişidir. Sokrates, felsefeyi kutsal olarak gördüğü için bilgi satıp karşılığında para alanları sürekli eleştirmiştir.¹⁰ Ancak Aristophanes Sokrates'in bir sofist olduğunu iddia etmiştir.¹¹ Çifci, Sokrates'in de sofistler arasında yetiştiğini, ancak sofistliğin zaman içinde dönüşüm geçirerek olumsuz bir anlam kazandığını belirtmektedir. Buna göre Sokrates, sofistlerin aksine düşüncesini para karşılığı satmayı reddetmiş ve düşüncesini insan kavramı merkezinde geliştirmiştir. Sokrates sofist geleneğin içinden gelse de o geleneği yıkan kişi olmuş, bu da Sokrates'in öldürülmesine sebep olmuştur.¹² Sokrates'in philo-sophos (hikmete ulaşmaya çalışan kişi) tavrından ödün vermeyişi ve kendinden önce gelen felsefe anlayışını değiştirmesi onun sonunu getirmiştir.

II

Çifci, “Sokrates'in Sineklik Metodu: Sokrates'in Sineklerini Konumlandırmak” şeklinde başlıklandığı ikinci bölümde Sokrates'in bütün felsefesinin “soru sormak” üstüne konumlandığını belirtmektedir. Çifci'ye göre Sokrates, kendi döneminin değişmesini öneren ve kendi dönemini eleştiren her entelektüel gibi taşa tutulmuştur. İlk Çağ doğa filozoflarına bakıldığında toplumsal ve siyasi değerlerden daha çok bir “arkhe” (her şeyin kendinden doğduğu ilk madde) tartışması yapıldığı görülmektedir. Bütün maddeleri meydana getiren ana madde arayışından kaynaklanan bu tartışmalarda varsayımsal anlamda Thales arke olarak suyu, Anaksimenes ve Diogenes havayı, Hippiasos ve Herakleitos ateşi, Empedokles ise toprağı seçmiştir. Sokrates ise bu tartışmalara farklı bir boyut getirerek felsefenin yörüngesini değiştirmiştir. Çifci, Sokrates'in bu dönüşümü diğerleri gibi madde merkezli olarak değil ruh merkezli olarak gerçekleştirdiğini ve Sokrates'le birlikte insanın bütün ağırlığıyla felsefenin odak noktasına yerleştirildiğini belirtmektedir. Sokrates'e göre madde temelinde tartışılan şeyler aslında faydasızdır. Sokrates'in bu söylemi çağdaşları tarafından tehlikeli görülmüştür. Çifci'ye göre Sokrates çağdaşlarının “putuna sövermişçesine” davrandığı için çağdaşları onu düşman gibi görmüşlerdir.¹³ Sokrates'in ruhu keşfetmesiyle birlikte insanı hayvandan ayırdığını ve doğa felsefesinin karşısı bir felsefe anlayışı oluşturduğunu vurgulayan Çifci, onun hayata, siyasete, devlete ve adalete dair bu anlayışını “ruh devrimi” ya da “Sokratik devrim” olarak nitelemiştir.¹⁴ Sokrates'e göre doğa konuları insana bir fayda sağlamamaktadır. Arkhe olarak ruhu seçen Sokrates'te ruh; adaletin, iyiliğin ve mutluluğun kaynağı olduğu gibi aklın ve bilgeliğin de kaynağıdır. O, ruhu ölümsüz olarak nitelemekte ve ruhu insanla ilgili her şeyin kaynağı, insanın özgürlüğünün ve mutluluğunun tek yolu olarak görmekte, ruhun bedenden daha üstün olduğunu söylemektedir. Ona göre ruh Tanrısaldır ve ruhun olmadığı yerde iyi ve kötü olamaz. Ruh ölümsüzdür ve bir gün yargılanacaktır.¹⁵ Çifci, buradan hareketle Sokrates'in ruh algısının tek Tanrılı dinlerdeki ruh algısına benzerlik gösterdiğini belirtmektedir. Çifci'ye göre, re-enkarnasyon (ruhların dönüşümü) olgusu da Sokrates'in düşünce dünyasında belirgin bir konumdadır. Buna göre insan ruh aracılığıyla “şey”leri bilmektedir. Hatırlama kuramı olarak

⁹Çifci, *Sokrates'in Sinekleri*, 51.

¹⁰Platon, *Theages*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 78.

¹¹Louis-Andre Dorion, *Sokrates*, çev. M. Nedim Demirtaş, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005), 32.

¹²Çifci, *Sokrates'in Sinekleri*, 59.

¹³Çifci, *Sokrates'in Sinekleri*, 67.

¹⁴Çifci, *Sokrates'in Sinekleri*, 68.

¹⁵Platon, *Mektuplar*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul, Say Yayınları, 2015), 69.

nitelendirilen bu kurama göre Sokrates için bilgi öğrenilmez, hatırlanır. Çünkü ruh, on bin yıldır farklı bedenler içinde gezdiği için dünyaya yönelik çoğu bilgiyi geçmiş hayatlarından bilmektedir.

Sokrates'in varlık felsefesinde, varlığın özünü bilmek bilginin kendisidir. Sokrates'e göre varlığın özü de ruh olduğu için bilgi ruha bitişiktir ve bütün olumlu anlamların karşılığına yazdığı bilgi, iyilik ve özgürlükle, bilgisizlik kölelik ve kötülükle eşittir. Bilgi kalabalıktan uzak ve bireysel / ruhsal olarak edinilebilir. Çünkü Sokrates'e göre çoğunluk hiçbir şeyin ölçütü olamaz ve kalabalığın "doğruluk" dairesinden ziyade, bilginin ve bilge kişilerin "doğruluk" dairesinden bahsedilebilir. Sokrates'in felsefesinde bilgi erdeme erdem de sayıya eşit olduğu için varlığın özünün bilgisine ancak hesapla ve sayıyla ulaşılabilir. Sokrates'in bilgi felsefesinde "hesaplama gücü" olarak tanımlanan sayı, insanı hayvandan ayıran temel güdü olarak bulunmaktadır. Ruhun kötülüğünü bilgisizliğe bağlayan Sokrates, aynı zamanda ruhun kötülüğünü "sayı"nın olmamasına bağlamaktadır.¹⁶ Sokrates için bilgi zenginlikle eşdeğerdir. Ona göre insanın zenginliği altın ve gümüşe sahip olmakla değil, bilgelikle sağlanabilir. Sokrates'in "Bilen yönetsin!" ifadesi de siyasi alanı gerçek bilgi sahiplerinin egemenliğine dayanan bir sisteme yönelttiğini göstermektedir. Hiçbir şey bilmediğini bilen biri olarak Sokrates bilgisizliklerinin farkında olmayanlara göre daha bilgedir ve mutludur.

Çifci'ye göre metodolojik açıdan Sokrates incelendiğinde onun metodunun insanları hakikate ulaştırma çabası olduğu görülecektir. Platon'un *Devlet* adlı eserinde geçen mağara alegorisinde mağaradaki insanların gerçek sandığı gölgelerin hakikatte birer yanılsama olduğunu gösterebilmek için insanları mağaradan çıkarmak gerekir. Sokrates'in metodu, insanları mağaradan yani hakikat sandıkları gölgelerden kurtarıp asıl olana yönlendirmektir. Her ne kadar literatürde mağara alegorisi Platon'a atfedilse de Çifci, bu alegorinin sahibinin Sokrates olduğunu iddia etmektedir. Çifci'ye göre Sokrates'le ilgili literatüre bakıldığında, insanları mağaradan kurtarmak amacıyla oluşturduğu metodolojisini Sokrates'in annesinin ebelik mesleği ile özdeşleştirildiği görülmektedir. Sokrates bilgiyi doğurtmak yani insanı gölgeden gerçeğe götürmek için sürekli soru soran bir kişi ya da ebe olarak gösterilebilir. Çifci, diyalektik sorgulama yöntemini bilgi kuramı olarak sistemli bir şekilde ilk defa Sokrates'in kullandığını ve bu yöntemin; diyalog, ironi, elenchus (çürütme) ve mayötik (ruhta bulunan bilginin çıkarılması) olmak üzere dört başlı olduğunu belirtmektedir. Diyalog, Sokrates'in insanları mağaradan çıkarabilmek için her biriyle tek tek görüşmesi anlamına gelmektedir. Mağaradaki insanla birebir diyaloga girildikten sonra ikinci basamakta ilk kez Sokrates'le ortaya çıkan ironi bulunmaktadır. İroni, diyalog kurduktan sonra hakikatin / gerçeğin / bilginin oraya çıkarılması için muhatabın "alaycı" bir üslupla entelektüel bir kısıp alınıp sorgulanmasıdır. Sokrates tüm diyaloglarda soru soran kişidir. Sokrates'in ironisi budur. Sokrates sorduğu sorularla kendisini bilge sanan muhatabının hiçbir şey bilmediğini ortaya koyarak ironi yapmakta, mağaradaki insana duvardaki yansımaların hakikat olmadığını göstermektedir. Üçüncü basamaktaki elenchus (çürütme) Sokrates'in muhatabını daha iyiye taşımak için vardır. Çürütme ile Sokrates karşısındaki insanın düşüncelerini çürütene kadar sorular sorar. Sokrates'in metodunun dördüncü basamağında bulunan mayötik, bir çeşit doğurtmadır ve Sokrates'in annesine veya annesinin mesleğine ulaşma çabasıdır. Sokrates mayötik ile ruhta uyku hâlinde bulunan düşünceleri doğurtmaya çalışmaktadır. Ruhta bulunan ve herkes için ortak olan doğrular sorup soruşturma ve üzerlerinde durup düşünme ile yukarıya çıkarılabilir, bilinir hâle getirilebilir. Çifci'ye göre mayötik, ilk üç aşama olan diyalog-ironi-elenchus aracılığıyla mağaradan çıkmaya ikna edilen insanın mağaradan çıkarılıp gerçeğe/hakikate ya da bilgiye ulaştırılması olarak değerlendirilebilir. Mayötik aşaması gerçekleştiğinde yeni ve saf olan, pür tanım ortaya çıkmaktadır.¹⁷

Çifci, "tanım kuramını" Sokrates'in "Tarihe Armağanı" olarak tanımlamaktadır. Çifci'ye göre Sokrates'in sineklik yöntemiyle yapmak istediği şey, bir tür kavram doğurtmak ya da saf anlama karşı

¹⁶ Platon, *Epinomis*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul, Say Yayınları, 2013), 45-60.

¹⁷ Çifci, *Sokrates'in Sinekleri*, 89.

gelecek en iyi tanımı ortaya çıkarmaktır. Sokrates, kavramı, objelerin özünün en iyi şekilde bilinmesi olarak belirtmiş ve kavramları rasyonel hâle getirmiştir. Sokrates, “evrensel tanım” kavramının kurucusu ve günümüzdeki “sözlük” mantığının atasıdır. Ona göre bir şey kesin bir şekilde tanımlanamıyorsa o şeyin hakikatte ne olduğunun bilinmesi mümkün değildir. Sokrates’in bu metodu, yaşadığı dönemde benimsenen anlam anlayışını çöktürdüğü için baldıran zehri ile zehirlenmiştir.¹⁸

Çifci, Sokrates’in kurucu kavramları olarak erdem çatısı altında; aşk, dostluk ve adalet kavramlarının bulunduğunu belirtmektedir. Sokrates erdemi; iyiyi bilmek, iyi bilgisi ya da iyilik bilgisi olarak cesaretli, cömertçe, iyi ve ölçülü davranmaktan oluşan bir kavram olarak nitelemektedir. Sokrates’e göre aşk; ferdin, dostluk fertler arası ilişkilerin, adalet ise fert ve toplum ve de devlet arasındaki ilişkinin iyi olması için zorunludur. Aşkın bireyler için ifade ettiği anlam ile dostluğun toplum için ifade ettiği anlam arasında fark yoktur. İnsanları birbirine bağlayan şey dostluktur. İnsanlar dostluk aracılığıyla toplum hâline gelebilmekte ve şehirler kurabilmektedir. Sokrates için dost kazanmak para kazanmaktan daha değerlidir. Çifci’ye göre, adaletsizliği dostluğun kurulamaması hâli olarak belirten Sokrates için adalet bilgi, adaletsizlik ise ruhun kötü olmasından kaynaklanan bir bilgisizlik ya da hastalıktır.

III

Çifci, “A-Politik Bir Politik Yontucu Olarak Sokrates: Sokrates’in Erdem Sineklerini Uçurmak” başlığını verdiği üçüncü bölümde, Sokrates’in siyasi sisteme yönelik eleştirilerini ele almaktadır. Çifci’ye göre Sokrates’in siyaset kuramına yaptığı en önemli etki, erdem kavramı merkezinde gerçekleşmiş ve Sokrates, erdemi bir çatı kavram olarak kullanmıştır. Ona göre erdemli olmak ve adil olmak arasında hiçbir fark yoktur. Yaşadığı dönemin din anlayışını da derinden sarstığı için çağdaşları tarafından eleştirilen Sokrates, gençlerin ahlakını bozmakla suçlanmıştır. Çifci, Sokrates’in erdemin devlete dair görünümünün adalet olduğunu belirttiğini söylemektedir. Sokrates’e göre adalet aynı zamanda “devletin dini” konumundadır. Dini kullanarak çıkar elde etmeye çalışanlar adaleti ortadan kaldırmaya yönelmişlerdir. Adaletsizlik ise devleti çürüten ve sonuç olarak onu ortadan kaldıran bir hastalık gibidir.¹⁹ Sokrates’e göre adalet ancak her şey ve herkes hak ettiği yerde bulunursa sağlanacaktır. Bunun için de madde temelli bir yaşam ya da düşünme yerine ruh temelli bir yaşam ya da düşünme yöntemi geliştirilmelidir. Sokrates’in ideal devleti, ruhsal olarak mükemmelliğe en çok yaklaşan sınırlı sayıdaki insanlarca idare edilen devlettir. Ona göre devlet, toplumu oluşturan tüm kesimlerin mutlu olmasını sağlamayı amaç edinmelidir. Adaletli devletin ölçülülük ve doğruluk olmak üzere iki özelliği bulunmalıdır.

Çifci, Sokrates’in çatı kavram olarak kullandığı erdem altında adaletten sonra “liyakat”ın geldiğini belirtmektedir.²⁰ Sokrates’e göre toplum ve erdem ilişkisi bağlamında anahtar kavram, liyakattir. Liyakat, kişinin yaptığı işte ehil olması ya da bir görevin onu en iyi şekilde yapabilene verilmesidir. Sokrates, zanaatkar, müzisyen ya da tragedya yazarlarından yola çıkarak bir işin hakkıyla yerine getirene verilmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre erdem kavramının kurumsal hâle gelebilmesi için liyakatin esas alınması gerekir. İş bölümü yapılırken liyakat, erdemin bir parçası olarak yer almaktadır. İnsanların bazılarını altın, bazılarını gümüş ve bazılarını da demir şeklinde ayıran Sokrates, altın sınıfındakilerin yönetici, gümüş sınıfındakilerin muhafız ya da silahlı güç ve demir sınıfındakilerin ise işçi olarak niteleyerek “liyakat”e vurgu yapmıştır. Literatürde bu ayrım, Platon’a atfedilse de Çifci, bu ayrımın fikir babası olarak Sokrates’i işaret etmektedir.

¹⁸ Çifci, *Sokrates’in Sinekleri*, 94, 95.

¹⁹ Platon, *Devlet Adamı*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 84-99.

²⁰ Çifci, *Sokrates’in Sinekleri*, 114.

Sokrates'e göre doğru insan yaptığı işe yakışan, o işe ehil olan insandır. İnsan, uzmanlaştığı işi yapmalı uzmanı olmadığı işe kalkışmamalıdır. Bir sitenin varlığını devam ettirebilmesi için herkesin uzmanı olduğu işi yerine getirmesi zorunludur. Sokrates'in özellikle devleti yönetenlerin yönetme konusunda liyakat sahibi olup olmadıklarına yönelik sorgulaması öldürülmesine neden olsa da o, liyakat eksikli bu sorgulamadan vazgeçmemiştir. Çifci'nin de vurguladığı üzere, Sokrates'e göre devleti yönetmeye talip olanlar bilge ve iyi eğitilmiş olmalıdır. Toplumunu denizde yol alan bir gemiye benzeten Sokrates, bu geminin kaptanı olarak yöneticileri göstermiş ve bu toplum gemisinin işini iyi yapan bir kaptana ve tayfaya ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bildircın yetiştiricilerini örnek veren Sokrates, liyakatsizliğin hakim olduğu bir devletin bildircın yetiştiricilerinin yani liyakatsizlerin eline geçeceğini söylemiştir. Oysa devleti bunların değil yönetmeyi bilenlerin yönetmesi gerekir.²¹

Çifci, Sokrates'in erdem çatısı altındaki son unsurun siyaset ve erdem bahsi olduğunu iddia etmektedir. Çifci'ye göre siyasette erdemli olunabilmesi için "birey olmak", "kalabalıktan ayrılmak" veya linç edilmeyi göze alarak erdemin yani hakikatin tarafında durarak tiranlığın oluşmasını önlemek gerekir.²² Sokrates'e göre "iyi", "adalete dayanan" veya "erdemli idare" için birey olma esas alınmalıdır. Birey olmakla insan, iyi bilgisini ortaya çıkaracak ve ruhu kanatlandıracaktır. Sokrates'in birey olmaktan kastettiği şey, İslam felsefesinde "kemale ermek" olgusuna benzemektedir. Ona göre birey olma bir anlamda özne olmadır ve bu konuda kadın ve erkek eşittir. İnsanın özne ya da birey olmasında esas olan, "bilgi" ve "kendini bilmek"tir. Çifcinin de vurguladığı gibi, Sokrates yaşadığı dönemde birey olmaya gayret eden ve özne olmayı kendi üzerinde konumlandıran ilk ve tek insandır.²³ Bu da onun yaşadığı toplumdan dışlanmasında temel etken olmuştur. Çünkü Sokrates, bir birey veya özne olarak rasyonel davranmadıklarına inandığı kalabalıkların toplumsal ve siyasal kabullerini hakikat olarak görmemiş, kabullenmemiştir. Sokrates'e göre demokrasi de sorundur. Çünkü kalabalıkların söyledikleri hakikat olmadığı için kalabalığın / çoğunluğun yönetimi olan demokrasi de sorunlu ve "aptalca" bir yönetim tarzıdır. Ona göre çoğunluk, ancak birey ya da özne olma sağlanırsa kalabalığa dönmez. Çoğunluğun kalabalığa dönüşmesi ve kalabalığın özneyi alt etmesi durumunda sosyal ahengi ortadan kaldıran tiranlık ortaya çıkar.²⁴ Sokrates, yalnız olmayı erdemli görürken kalabalığı erdemden ırak görmüş ve herkesin ferdi fikirlerini özgür bir şekilde ifade etmesi gerektiğini söylemiştir. Çifci'ye göre Sokrates'in öldürülmesi ferdin kalabalığa karşı verdiği ilk mücadele ve aynı zamanda ilk mağlubiyetidir.²⁵

Sonuç

Sokrates'in Sinekleri: Siyaset, Adalet ve Devlet adlı kitap, yazarının da belirttiği üzere Sokrates'i kuramsal bir çerçeveye oturtma girişimidir. Kitapta bu girişimin başarıya ulaşabilmesi için; Sokrates'in yaşamı ve kullandığı yöntem aracılığıyla siyaset, adalet ve devlet mekanizmasına karşı ileri sürdüğü eleştiriler incelenmiştir. Kitaptaki temel fikir, at sineklerinin atları ürküttüğü gibi, Sokrates'in de yaşadığı çağın sabit fikirlere dayanan ve her şeyin kendinden ortaya çıktığı ilk kaynağı ateş, hava, su ve toprak gibi maddesel unsurlarla açıklayan anlayışı savunanları ürkütmüştür. Çifci'nin belirttiği üzere Sokrates, ilk kaynağın maddi değil manevi olduğunu savunmuş ve bunun "Tanrısal ruh" olduğunu ileri sürmüştür. Sokrates, zamanının felsefi anlayışını derinden değiştirerek "insan" merkezli bir felsefe geliştirmiştir. Bu da Sokrates'in baldıran zehri içirilerek öldürülmesine sebep olmuştur. Sokrates'in felsefesinin oluşmasında anne ve babasının mesleğinin yanı sıra peygamberlere özgü sezgisel yapısı da etkili olmuştur. Sokrates bilgiyi; iyinin, doğrunun, özgürlüğün, adaletin ve erdemin kaynağı olarak

²¹ Platon, *Alkibiades-I*, çev. Furkan Akderin, (İstanbul, Say Yayınları, 2010), 63.

²² Çifci, *Sokrates'in Sinekleri*, 124.

²³ Kojin Karatani, *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri*, çev. Ahmet Nüvit Bingöl, (İstanbul: Metis Yayınları, 2019), 162.

²⁴ Platon, *Sokrates'in Savunması*, 369.

²⁵ Çifci, *Sokrates'in Sinekleri*, 133.

görmüş, bilgisizliği ise bunların zıttı olarak belirtmiştir. Sokrates'in felsefesinden anlaşılmaktadır ki, erdemın çevrelediği aşk, dostluk ve adalet bireysel, toplumsal ve siyasal anlamda iyi olanın da ana kaynaklarıdır. Sokrates'in felsefi anlayışında adalet devletin dinidir. Adalet olmadan devlet ayakta kalamaz. Toplumda iş bölümü yapılırken ehil olana öncelik verilmelidir. Birey ve özne olmak, insanın kalabalıkların erdemden yoksun kabullerinden yani mağaradan kurtulmasını sağlamakta, kalabalığın hâkimiyeti ise bireyin eriyip yok olmasına ve Tiranlığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Yazarın Hayatı

Yusuf Çıfci, 1986 yılında Yozgat'ın Yerköy ilçesinde dünyaya geldi. Orta öğrenimini Ankara Anadolu Tapu Kadastro Meslek Lisesinde, Lisans Eğitimini Kars Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümünde tamamladı. Yüksek Lisans ve Doktora eğitimini Sakarya Üniversitesi'nde tamamlayan yazar, halen Muş Alparslan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde Doçent olarak çalışmaktadır.

Kaynakça

- Aristophanes. *Kuşlar*, çev. A. Erhat ve S. Eyuboğlu, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966.
- Çıfci, Yusuf, *Sokrates'in Sinekleri: Siyaset, Adalet ve Devlet*. Bursa: Sayda Yayınları, 2024.
- Dorion, Louis-Andre, *Sokrates*. çev. M. Nedim Demirtaş, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005.
- Karatani, Kojin, *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri*, çev. Ahmet Nüvit Bingöl, İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- Platon, *Alkibiades-I*. çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Platon, *Epinomis*. çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Platon, *Devlet Adamı*. çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Platon, *Mektuplar*. çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Platon *Theages*. çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Platon, *Sokrates'in Savunması*. çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2017.